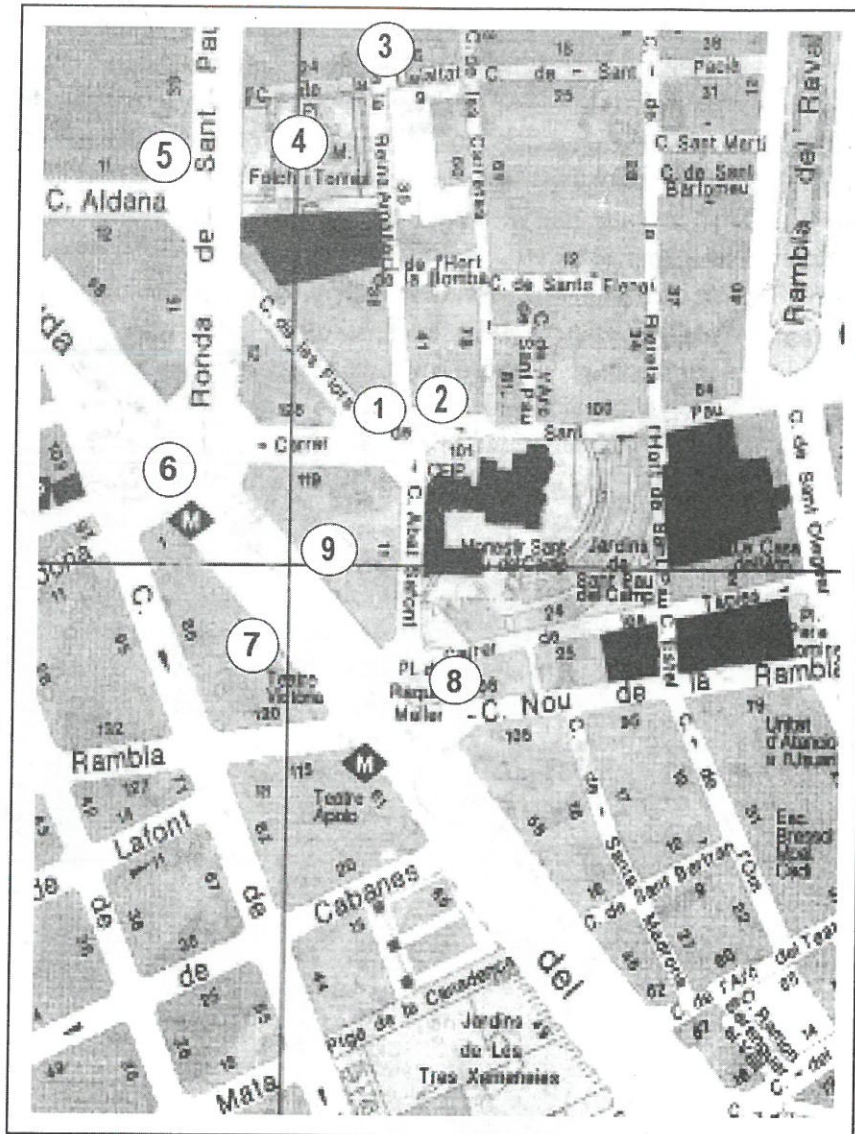

ROTA LIBERTÀRIA PEL RAVAL

16 juliol 2022

29193

LLOC DE TROBADA: ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR

AEP - CDHS
BARCELONA

Hem passat un parell d'anys dolents i sense poder-ho evitar, pensem que això pot continuar així i pitjor; tots els medis pregonen que és fruit de la guerra, d'una energia que s'acaba i l'atzar de l'economia que té temporades altes i baixes, oscil·lacions dels mercats, etc., semblant als cicles de la naturalesa que nosaltres no podem controlar.

Res de veritat. L'economia és controlada per una petita minoria enfront dels quasi vuit mil milions de persones que omplim la terra; el control dels diners i béns de la humanitat, la seva articulació i tota l'enginyeria anomenada financera ve a ser el que era la teologia a l'edat mitjana a Europa.

L'apropiació de tots els mitjans de comunicació, de difusió de notícies, del predomini i expansió continua de la cultura de l'hedonisme i de la consecució de la felicitat suprema a través del consum, estan portant a una decepció constant de la persona que molt sovint porta a l'aparició de patologies socials i personals i a la medicalització dels cossos.

El capital és a la seva plenitud, té el domini de tots els continents i la prova n'és la immensa misèria, creixent a molts llocs, a la que ha reduït els pobles al seu pas. L'estat de devastació de la natura, la destrucció i la mort de poblacions amb el seu teixit social per allà on ha passat, n'és testimoni. Malgrat això, ens cal considerar, com en cada uu de nosaltres hi ha la capacitat de viure en bona part al marge d'aquest sistema lluitant-hi de manera associada entre nosaltres.

Hem de deixar enrere personalismes i renunciar a tot el que és un desorb per mancomunar les lluites.

La ruta llibertària és un instrument més per recordar i conèixer persones i entitats que s'associaren per afrontar aquest sistema de misèria, bo i intentant crear-ne un de nou.

1. ATENEU ENCICLOPÈDIC POPULAR. (Carrer Reina Amalia, n. 38)

A l'any 1902, dos treballadors es reuniren a casa de Francesc Layret, des d'on fundaren l'Ateneu Enciclopèdic Popular. Al carrer del Carme n. 30 s'establí la primera seu. En els moments de més expansió, l'Ateneu arribà a tenir més de 25.000 socis, amb una imponent biblioteca. Es convertí en una veritable universitat popular, amb una cultura adversa a la que tenia la burgesia. L'entitat es movia a través de diverses seccions: Història, literària, muntanya, gimnàstica, etc.

L'arribada de Franco suposà el tancament de l'entitat i la destrucció de la major part del seu fons bibliogràfic i documental.

A partir de 1975 s'inicià la recuperació de l'Ateneu: reagrupar les restes materials del seu patrimoni documental i la recerca d'un local. Aquest, a fou ubicat al passeig de sant Joan, 26, 1er 1ª, malgrat que no disposava d'un espai per actes socials. També i en aquesta època es creà, junt a l'Ateu, el Centre de Documentació Històric-Social (CDHS); aquest de seguida feu una crida perquè li fos lliurat aquell material de matèria social reivindicativa que de manera dispersa era en mans de particulars i poder reconstituir el Centre de Documentació. La resposta fou i segueix sent generosa.

La secció d'Història, aquests anys s'ha dedicat, entre altres afers, a la realització d'exposicions itinerants, como per exemple *Efervescència social dels anys 20, Barcelona 1917-1923*; *Las Jornadas Libertarias 1923*; *La transició lliberal a Canadència. També un programa quinzenal de ràdio, Ràdio Contradabanda 91.4 . batallat amb les administracions perquè restituïssin a li usurpà, un local. A la fi, aquí on ara ens trobem.*

1923; La vaga de programa quinzenal de ràdio, Ràdio Contradabanda 91.4 . batallat amb les administracions perquè restituïssin a li usurpà, un local. A la fi, aquí on ara ens trobem.

CAL ESTRUCH (Al mateix lloc, antigament)

Les primeres referències documentals de la fàbrica Estruch daten de març de 1846, quan Pere Estruch, fabricant tèxtil de Barcelona, construeix una fàbrica al carrer Reina Amàlia, Estruch y Regordosa; estava a tocar la "muralla de terra" que passava pel darrera. El 1850 la fàbrica ja comptava amb 120 operaris i 55 telers.

El juliol de 1851, morí en Pere. El seu fill Andreu reconduiria el negoci comprant l'any 1855 un terreny veí a la fàbrica per construir una casa de pisos, que projectarà Josep Fontseré. A partir d'aquell moment, els llogarà i també alguns espais de la fàbrica; hi ha notícia de dues firmes: Francesc Torrescasana a 1.200 fusos i 25 operaris i Francesc Rodés amb un destacat nombre de selfactines i mulejennies i 65 obrers. Mentrestant, el fill de Pere Estruch continuava amb la filatura de cotó que ja feia el seu pare.

El 1884, mor Andreu Estruch; la seva vídua, Ramona Baulenas decideix que tots els espais de la fàbrica siguin llogats. La planta baixa i el primer pis per empreses més o menys grans i la resta per petits artesans i fabricants que també hi viuran. Entre les empreses n'hi va haver tres de destacades: la fàbrica de gasoses de Josep Tersa que el 1874 va instal·lar una màquina de vapor. La Closas Maynon y Forns, dedicada a la torneria de fusta que va estar set anys des de 1900. I la fàbrica de pianos de maneta de Lluís Casallí instal·lada el 1907. Aquell mateix any instal·lava Francesc Rius el seu taller de reparació de maquinària que, traspassat a l'Amadeu Pérez, va continuar l'activitat fins el 2003.

En les seves dependències va haver-hi un gimnàs de boxa i en un dels pisos es va guardar durant uns anys, a la dècada dels vuitanta, bona part de l' arxiu de l'Ateneu Enciclopèdic, en concret del Centre de Documentació Històric Social.

2. BAR PAY-PAY. (Reina Amalia, 37 bis. - Carrer st. Pau, 116)

Al principi tenia l'entrada per Amalia; el 1913 se n'obrí una altra per s. Pau: *Gran fachada á la calle S. Pablo. Único local de primera que se distingue por sus condiciones de comodidad y lujosa presentación. Todas las noches ejecuta una nutrida banda, compuesta de diez profesores de primera.* (LV., 1913)

Tenia una barra molt llarga, que quedava al descobert a la mateixa voreira. Al costat del Pay-Pay i en un primer pis, hi havia un taller on pintaven cartells molt grans de pel·lícules de cinema; quan n'acabaven un, el deixaven penjat perquè s'assequés en un balcó molt gran que tenia el pis. Tothom qui passava pel carrer, el podia veure. Un pintor dels cartells era un gran artista, estigué visquent a París, a la plaça de Montmartre. Els cartells eren molt valuosos, pintats a mà.

Durant la dècada dels anys 30, fou un lloc de trobada; molt a prop hi havia el sindicat de la fusta en el mateix carrer sant Pau. Després aquest

sindicat es traslladà al carrer Roser. La tarda nit del 18 de juliol del 36, es varen reunir els joves del sindicat de la Construcció amb el grup "Nosotros", convocats per Francisco Ascaso.

Durant els primers anys del franquisme, tornava a ser un lloc de trobada del moviment llibertari, sobretot a l'hora de cotitzar els segells, la quota d'associat a la CNT o la de pro-presos.

3. CARRER REINA AMALIA

Un dels carrers de més història industrial i social del barri.

La Industrial Algodonera, S. A., situada al carrer d'Amàlia. També durant la nit del 14 al 15 de juliol [1855] sofrí la destrucció de dues màquines self-acting de 400 fusos cada una i altres desperfectes de menor quantia. (Benet-Martí)

Nos comunican que la Junta de la Unión del Ramo de Ebanistería, de común acuerdo con la Sociedad de Escultores Tallistas, invita á todos los ebanistas, silleros, escultores tallistas y barnizadores de Barcelona y su radio, socios y no socios, á una reunión magna que se celebrará en la calle de Amalia, número 38, 1.º, 2.º, «Grupo de Corporaciones Obreras», mañana, á las diez de la misma, para dar cuenta definitiva del modo de presentar la petición de la jornada ordinaria de nueve horas. (LV., 11.11.1899, 2)

Anoche se organizó una manifestación en la calle Amalia, siendo disuelta por la policía. Están detenidos 17 individuos por ejercer coacción. (La Correspondencia de España, 04.05.1900, 3)

Los vecinos de la calle de Amalia, trozo comprendido entre las de la Cera y Lealtad, han organizado para las presentes fiestas de Nuestra Señora de la Merced, el siguiente programa: Hoy, á las seis de la mañana, extraordinaria sorpresa; á las once, baile vermouth; a las cuatro de la tarde, la tradicional «sortija» y juegos infantiles. Mañana, á las diez de la noche, baile. (LV., 24.09.1915)

[...] Otro grupo se presentó en dos fábricas de la calle de Amalia. Sus dueños permitieron la entrada á la comisión de huelguistas, los cuales excitaron á las obreras á que secundasen el paro, como así lo hicieron, abandonando el trabajo. (LV., 17.06.1916, 4)

4. PRESÓ D'AMALIA, o Presó Vella (Plaça Folch i Torres)

En els terrenys on avui se situa la plaça Folch i Torres i l'IES Milà i Fontanals, antiga seu del convent de frares paüls, es va erigir l'any 1838 la presó, on es traslladà homes, dones i criatures des dels nou anys, perquè funcionava com a correccional. La presó que en principi estava destinada a albergar a unes 400 persones, va arribar a tenir al voltant de 900 interns. Albergava als qui estaven pendent de judici o bé a aquelles persones que complien penes de pocs dies (quincenaris) o mesos, confonent-se assassins i pinxos confessos amb joves i nens lladres de menjar o de roba, nens sense llar, dones acusades de furt, prostitució o avortament. Convertint-se en l'amuntegament, la violència, el pessim menjar, la falta d'aigua, les plagues d'insectes en els pitjors càstigs que patien els presos interns. Excepte els quals podien pagar-se allotjaments individuals o compartits amb menys persones. La majoria dels funcionaris i excepte rares excepcions,

La presó d'Amàlia o Presó vella, cap els anys 30

eren corruptes. Hi havia allí diversos patis, entre ells el de "corders", lloc que es llogava als qui fabricaven o trenaven cordes, però també lloc on s'executaven als condemnats a mort com a espectacle punitiu fins a l'any 1897. L'edifici es va anar deteriorant i ja en 1904 els homes foren traslladats a la nova presó Model, quedant aquest edifici com a presó de dones i de menors. A l'agost de l'any 1936 va començar l'enderrocament per part de l'Ajuntament, previst des de feia diverses dècades. Les dones que quedaven, menys de cinquanta, van ser traslladades a Can Duran, seu llavors d'un convent de monges del Bon Consell, a Les Corts.

El Teatre Circ Español

5. TEATRE CIRC OLÍMPIA. (Rda. st. Pau o Ricardo Mella, n. 27, cantonada Aldana)

Va ser un circ fixe a la vegada que un local d'espectacles amb capacitat per a 6.000 persones (el Liceu en té 2.300). S'hi feia òpera, sarsuela, teatre, revista, ballet, boxa, lluita lliure,

etc. Va funcionar de 1924 a 1947, quan va ser enderrocat.

(No confondre amb el «Teatre Olímpia» que va funcionar al Paral·lel des dels anys noranta del segle XIX, ni amb el «Teatre Circ Barcelonès», que va tenir vida des de 1853 fins 1944, quan fou aterrat; era al carrer Montserrat, 18-20)

Era el local d'espectacles més gran de tot Espanya, i un dels més confortables i millor condicionats d'Europa. Hi havia un pis de ferradura amb butaques numerades. L'escenari tenia unes dimensions enormes: 13 metres d'embocadura i 9 d'altura. Estava dotat de la maquinària, llums i escenari més avançada del moment, amb un doble pont i fossar. La pista de circ podia transformar-se ràpidament en una piscina.

El 22 de desembre de 1935 es va celebrar un míting organitzat per la Confederació Nacional del Treball (CNT) contra la pena de mort i per a sol·licitar l'indult dels quals es trobaven condemnats. La Segona República tenia en aquells dies dictades 30 penes de mort. Van intervenir entre altres: Tomás Herreros, Vicente Pérez, Francisco Ascaso, Llibert Carrerons i Vicente Ballester. En finalitzar l'acte, van ser aprovades les següents conclusions: abolicció de la pena de mort, indult dels condemnats a l'última pena, amnistia total dels presos polític-socials, i revisió de la causa instruïda contra el militant anarquista Jerònim Misa Almazán, (a) Titi.

A principis de 1936 s'hi celebrà la clausura de la Conferència Regional de Sindicats de la CNT; en el míting participaren JJ. Domènech, B. Durruti, el Portuguès Manuel Pérez i Josep Xena.

El 21 de gener de 1937, es va celebrar a les nou de la nit, l'assemblea general del Sindicat Únic de la Indústria Fabril, Tèxtil, vestir i annexos, de Barcelona.

I encara, el març de 1937 es celebra el Congrés regional de Sindicats de la CNT i el míting de clausura serà l 1 de març 1937.

6. BARRICADA A LA BRETXA DE ST. PAU

En aquest punt es va aixecar el 19 de juliol de 1936 una monumental barricada de llambordes i sacs terrers, precisament en la confluència del Paral·lel amb el carrer de st. Pau, la Ronda d'aquest mateix nom i el carrer del Roser al costat del teatre El Molino.

El dia anterior un grup de resistents a l'aixecament militar franquista esperava a la tropa d'insurgents de la Cavalleria de Montesa que sortia de la caserna del carrer Tarragona, baixant en dues columnes fins a trobar-se amb la confluència de la Ronda de st. Pau amb el Paral·lel, amb la intenció de prendre Montjuïc, Poble Sec i el Raval, i així enllaçar amb les tropes provinents de la caserna de les Dressanes per a finalment fer-se amb Capitanía, situada al final de les Rambles.

Però, ja en la plaça d'Espanya els esperaven els primers resistents al cop, entre ells nombrosos militants anarquistes i de diverses organitzacions obreres i republicanes. Els militars insurrectes destrossen a canonades la primera barricada amb el resultat de vint morts. No obstant això, un grup de reforç aconsegueix retardar l'avanç.

En aquells moments, a les 5.15 de la matinada, Radio Barcelona anuncia l'inici de la tragèdia: *“Ciudadans: Ha arribat el moment que tant temíem, l'Exèrcit ha traït la seva paraula i el seu honor, i s'ha llançat al carrer per a combatre la República. (...) Que cada ciutadà compleixi amb el seu deure (...)”*. El missatge és contestat amb les sirenes dels vaixells ancorats en el port i de les grans fàbriques. Durant aquella nit, veïns i veïnes del Poble Sec i del Raval havien construït una de les barricades més grans de la ciutat, la de la Bretxa de st. Pau. Així, quan els soldats de Cavalleria de Montesa es van acostar, una pluja de trets els va caure damunt. Però els militars, esperant reforços van ocupar balcones i van prendre dones i nens com a escuts humans. Es van produir diversos ferits i morts.

Els resistents es reorganitzen dins del Poble Sec i del Raval, entre ells estan els militants anarquistes Francisco Ascaso i Joan García Oliver, els qui

assumeixen la direcció del contraatac. Un altre grup el fa des del local del Sindicat de la Fusta de la CNT, al carrer del Roser. Des de diversos terrats a un costat i a l'altre del Paral·lel es fan trets per a recuperar l'estratègica barricada; el primer objectiu és silenciar les metralladores. Una a una van callant; llavors els treballadors, tots alhora i pels quatre costats assalten el fortí, i aquells que havien ocupat efímerament l'espai, es rendeixen.

El cronista dels traïdors, va deixar escrit: *“Así, entre las once y las doce de la mañana, las tropas de Montesa y Zapadores fueron materialmente desbordadas por los grupos armados, y bien puede decirse que fueron aniquiladas.”*

7. BAR LA TRANQUILIDAD. (Avda. Paral·lel, n. 61)

Era una gran sala quadrada, en la qual hi cabien 200 persones. La presidia una litografia de Ferrer i Guardia. El 1928 el sindicalista Martí Sisteró, de Puigvert d'Agramunt, comprà el local i el regentà amb la seva dona.

Qual el governador tancava el bar, la clientela es reunia al Bar Chicago, a la vorera contrària del Paral·lel, cantonada amb la Ronda st. Pau, o també al Bar Rosales. Aquests tres locals, al voltant de la Bretxa de st. Pau, aplegaven la militància anarquista.

El bar La Tranquilidad, l'any 1934

Des de principis de segle diversos cafès del Paral·lel, especialment el Café Español i La Tranquilidad, s'havien convertit en punt de trobada habitual d'anarquistes i sindicalistes; es discutien les respostes armades als últims atacs del Lliure, Capitanía i la patronal, o es conspirava clandestinament. A les terrasses dels cafès Español, Con-

cert Sevilla, Paral·lel i Rosers, a la gran vorera de l'avinguda Paral·lel des del número 64 al 80, entre els carrers Ronda st. Pau i Abad Safont, es debatia tot l'humà i diví, sovint sense més transcendència que l'acalorament de la discussió entre homes encesos pels seus ideals. Just a la vorera de davant, al bar La Tranquil·litat, trobaven recer les ideologies més extremistes i es planificava des de les respostes més adequades als atacs patronals fins a una insurrecció armada o una vaga general.

El 23 de febrer de 1923 Juan García Oliver, en una reunió realitzada en el bar La Tranquil·litat amb els delegats de diversos grups d'afinitat anarquistes, va exposar la seva tàctica de la "gimnàstica revolucionària", que va ser aprovada amb el nomenament d'un comitè de coordinació, constituït per Aurelio Fernández i Ricardo Sanz. El 10 de març va ser assassinat el dirigent cenetista Salvador Seguí, al carrer Cadena, a la sortida del bar La Trona. Al setembre de 1923 el cop d'estat de Primo de Rivera va instaurar una fèrria dictadura, que va donar carta blanca al pitjor enemic del moviment obrer, Martínez Anido, que va sumir a la CNT en la clandestinitat i una llarga foscor.

8. [GRAN] CAFÉ ESPAÑOL. (Paral·lel n. 64)

Fou inaugurat el 1895 en el n. 64 de la Avda. del Paral·lel, (llavors marquès del Duero) la qual s'havia inaugurat el 8 d'octubre de 1894.

Noms que ha tingut el Paral·lel: 1874, Avda. del Marquès del Duero (Dedicat a Manuel Gutiérrez de la Concha e Irigoyen, Capità Gral. de Catalunya que posà fi el 1849 a la revolta dels "Matiners" durant la 2ª Guerra Carlista.) Des de 1932, Avda. de Francesc Layret, (assassinat el 1920).

En 1939, altra vegada avda. del Marquès del Duero

El 1907 es va construir al costat, per encàrrec de Josep Terrés a l'arquitecte Melcior Viñals, el Gran Teatro Español, o Teatro Español. Se inaugurà el 27 de novembre de 1909, amb l'òpera La Dolores destacant també en la programació el vodevil francès i la sarsuela.

En 1979, "democràcia": "Avinguda del Paral·lel".

Al principi era un petit local però al 1907, després de l'incendi del Circo Modelo Español, (Avda. Paral·lel, 62) que va afectar també els locals veïns, el Café s'annexionà el decadent Saló Olímpia, passant a ser un gran cafè; ocupava quasi una travessia, amb els números del 64 al 70 del Paral·lel. Als sòtans s'instal·laren una cinquantena de billars.

A les memòries d'Emili Salut, trobem: «Fou aleshores quan els nombrosos nous concurrents al Cafè Espanyol ja no cabien en aquelles taules del Joanet, que tan gran atractiu hi exercí la constant concurrència d'una desordenada joventut que vivia una bohèmia revolucionària amb tal ferma voluntat d'instruir-se, que mai no va sentir cansament per les apassionades discussions, renovades lectures i escassa alimentació, convertint aquelles taules de cafè en una popular aula de lliure dissertació i saló de lectura, caldejat ambient que en bona part satisfèia el viu afany de millorar una defec-tuosa cultura de presó i racó de cafè, ja que nosaltres no podíem ni somni- ar el gaudi de la privilegiada cultura universitària.»

El Cafè fou fragmentat en diversos locals el 1948.

Gran Cafè Espanyol del Paral·lel

9. TEATRE ARNAU. (Paral·lel, n. 60, cantonada amb C. Nou de la Rambla) L'inaugurà, com a barracó, el 1894, un tal Arnau, cotiller. El 1903 fou fet d'obra. El 1915, després d'una reforma, passà a dir-se Folies Bergère.

El 1930 passa a ser Cine Arnau, si bé alternava amb varietats. Cap al 1980, l'empresari Pepe Buirà el va adquirir, retornant-lo als seus orígens de

“music-hall”, i entre 1982 i 2004 va tornar a funcionar com a teatre i varietats. El 2004 va tancar.

El 4 de juliol 2005 l'Ajuntament de Barcelona es plantejava l'enderroc de la sala. El 7 d'abril del 2006 el Col·lectiu Espai Alliberat per a la Cultura va ocupar l'espai amb una acció que duraria només uns dies. Paral·lelament a aquests fets, es van presentar opcions de compra per transformar-lo en geriàtric. Cap a finals d'abril del 2006 el comprà l'Església Cristiana Xinesa per fer-hi un lloc de culte, però no n'obtingué l'autorització. Finalment, el febrer de 2010 fou adquirit per l'Ajuntament de Barcelona per fer-hi un equipament públic per al barri.

El 2015 es va anunciar que s'estudiarà la reforma de l'edifici per tal de situar-hi el Museu de les Arts Escèniques, recollint la tradició històrica en l'eix de l'avinguda Paral·lel, i incorporant els arxius i peces històriques de l'Institut del Teatre. Posteriorment, aquesta proposta va quedar descartada i es va valorar l'enderrocament de l'edifici.

Tot i que l'ajuntament ja no volia posar-hi data, diversos col·lectius del barri van assumir la gestió comunitària de l'espai i van organitzar quines activitats s'hi farien: d'arts escèniques, cultura comunitària i memòries. Va ser en aquell moment que el teatre va «reobrir» amb una sèrie d'espectacles que es van desenvolupar en diversos indrets dels barris del Raval, el Poble-sec i Sant Antoni, mentre duressin les obres. L'octubre de 2019, la temporada Arnau Itinerant 2019 continuava el trajecte iniciat l'any anterior, decidint el projectes de manera assembleària en el si de la comunitat del centre.

AEP - CDHS
BARCELONA